

д.ю.н., професор, професор кафедри морського права Одеської національної морської академії

У ПОШУКАХ МІЖНАРОДНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА
Рецензія на монографію Аницупової Т.О. «Процесуальне право Ради Європи: питання теорії та практики»

Сьогодні кількість викликів, що постають перед міжнародним правом, зростає. Базові принципи, які, здається, вже стали непохитним фундаментом системи міжнародно-правового регулювання, зазнають спроб необгрутованого перегляду. Механізми реалізації норм міжнародного права, опрацьовані протягом новітнього часу, раптово виявляються такими, що мають обмежену ефективність. Але об'єктивна криза міжнародного права не знижує його безперечну цінність.

Адже протягом останніх століть саме міжнародне право було тим променем, що висвітлював загальнолюдські цінності, визначав належність (або неналежність) народів до людської цивілізації, спрямовував розвиток людства, закріплював на найвищому можливому рівні права народів та людини. Міжнародне право не є та ніколи не стане правом сильного, воно не може розглядатися й у форматі диктатури доцільності. Усі народи, що бажають входити до сучасної людської цивілізації, прагнуть дотримуватися принципів міжнародного права, винайдених людством у результаті кривавих конфліктів ХХ ст., усвідомлюючи загальну практичну цінність та безперечну значущість цих принципів. Тому реалізація відповідних принципів та норм, та пов'язані із такою реалізацією моделі, форми та механізми завжди будуть родючим полем для наукової праці.

Особливу значущість відповідні питання набувають у вимірі міжнародно-правових феноменів, що склалися на європейському політико-правовому просторі після утворення Ради Європи (РЄ). Їх аналіз слід проводити через призму тієї простої обставини, що спроби утворення глобального міжнародного права, структурованого під егідою ООН, висвітлили принципові розбіжності у розумінні міжнародного права між європейськими націями, у взаємодії яких воно було винайдене в Нові часи, та часткою інших народів світу. Така різниця у підходах залишається й сьогодні, тому РЄ, утворена демократичними націями у форматі регіональної альтернативи ООН, залишається окремим феноменом міжнародної інтеграції. Відповідно, правові процеси, що відбуваються під егідою РЄ, також мають певну «змушену» правову автономію. Адже якість, демократичність та ефективність міжнародних механізмів, запропонованих РЄ, залишаються вищими у порівнянні із відповідними глобальними аналогами. Відповідно, серед усіх наявних міжнародних процесуальних механізмів

найбільшу цікавість сьогодні мають становити саме ті, що були утворені у форматі права РЄ.

Наведене свідчить про актуальність наукової монографії Т.О. Анцупової «Процесуальне право РЄ: питання теорії та практики»¹. У цій праці автором було ґрунтовно висвітлене проблематику процесуального права РЄ, при цьому автор виходив із широкого розуміння міжнародного процесуального права. У монографії представлені концептуальні основи процесуального права РЄ.

Зокрема, висвітлено місце права РЄ в міжнародній правовій системі, охарактеризовано поняття «процедури», «процесу» та «процесуального права», висвітлено різні розуміння процесуального права РЄ, охарактеризовано його загальні та спеціальні принципи, норми процесуального права РЄ та їх джерела; окремо досліджено функціональну структуру процесуального права РЄ.

Можна повністю погодитися із автором у тому, що право РЄ є комплексом норм і принципів статутного, договірної та звичаєвого, інституційного і прецедентного права, що складають нормативну основу – систему права РЄ (с. 42 монографії). Автор під час відповідного аналізу прийшов до висновку, що розвиток основних принципів міжнародного права відбувається під впливом загальноєвропейського інтеграційного процесу, але при цьому «просторова сфера поширення європейських ідей, принципів і цінностей вельми умовна» (с. 74, 76 монографії).

Водночас хотілося б вказати на потребу чіткого розмежування питань міжнародного процесу, як форми міжнародного провадження (правотворчого, правозастосовчого) та міжнародної процедури, як порядку діяльності певної міжнародної інституції, органу або утворення. Вважаю, що ключовою ознакою у цих питаннях слід визнати залучення у відносини декількох суб'єктів (учасників) із різними інтересами та статусом у міжнародному процесі та здійснення певної діяльності підрозділами (структурами) єдиного суб'єкту у випадку міжнародної процедури.

Досліджуючи правотворчий процес у праві РЄ, автор аналізує зовнішню та внутрішню її складові, зупиняючись на аспектах відповідних міжнародних процедур. Водночас варто вказати на відображену у монографії цікаву позицію, за якою діяльність міжнародної організації, що «сама не створює норм міжнародного права, а лише допомагає в правотворчому процесі державам», є «квазіправотворчістю (квазінормотворчістю)» (с. 118 монографії). Водночас можна було б відзначити, що участь міжнародних організацій у процесах розроблення проектів міжнародних угод, у виконанні функції депозитарія, органу тлумачення конвенцій, вирішення спорів держав-учасників щодо їх застосування – є не квазіправотворчістю, а однією з форм правотворчості міжнародних організацій.

Також автором досліджено аспекти правореалізаційних процесів у праві РЄ. Відповідні аспекти аналізувалися як у контексті діяльності Європейського суду

¹ Анцупова Т.О. Процесуальне право Ради Європи: питання теорії та практики : монографія. – О. : Фенікс, 2013. – 384 с.

з прав людини (ЄСПЛ) та і у форматі створення, функціонування і реформування інституційної системи РЄ. Варто вказати, що автор вдало визначив особливості моніторингу як правозастосовної діяльності РЄ. Зокрема, в монографії виокремлено два основні види моніторингу РЄ залежно від його предмета: моніторинг зобов'язань, які держави беруть на себе при вступі до РЄ, і моніторинг договірних зобов'язань (с. 246 монографії).

Також слід вітати аналіз у монографії аспектів програмного регулювання у діяльності РЄ, втім, він здійснений дослідником насамперед у контексті дослідження процесів складання Програми і бюджету РЄ на дворічний період (с. 123-124 монографії). Доцільно запропонувати авторові у подальшому детальніше аналізувати аспекти програмного регулювання у інших вимірах організаційної, розпорядчої та правозастосовної діяльності РЄ. Водночас вказані дискусійні питання свідчать про актуальність та малу дослідженість теми монографії, не принижують її наукову якість.

Отже, слід визнати, що монографічне дослідження Т.О. Анцупової, присвячене питанням теорії і практики процесуального права РЄ, є комплексною науковою роботою, присвяченою актуальним питанням сучасного міжнародного права. Цей монографічний твір є корисним для студентів та викладачів юридичних вузів, для учених, юристів-практиків, представників влади та всіх, хто цікавиться діяльністю РЄ.